

Släkten i Mångbro

Mor talade ofta om ”släkten”, och man kände värme och samhörighet i hennes skildringar. Släkten var en viktig del av tillvaron. Runt omkring i socknen fanns dom, ”bylär”, ”bylkunnor”, ”kusinär”, ”tremeninggär”, flera generationer. ”Per-byl” t.ex., som – trots att han var blind – kom vandrande med sin käpp ända från Utanmyra i norr till Kulåra i södra änden av ön. ”Näj, sjå Per kumm!” utropade mor glatt när farbrodern uppenbarade sig ute på vägen, och den dagen blev ”en särskild dag” även för mig som var barn. Blinde Per, min egen morfars bror. Han kunde göra mycket, fast hans ögon var skumma. Jag minns t.ex. att han kunde spela fiol.

En annan släkting som alltid väckt min nyfikenhet var ”Mångbro-moster”, d.v.s mors moster Nisis Karin Persdotter, född 1859 i Kulåra. Nisis Karin gifte sig 1892 med Petter Erlandsson från Nordmark i Värmland och familjen bodde i Mångbro, grannar med kvarnen. Petter avled redan 1914 och Karin fick ensam dra försorg om de fem barnen. Jag minns inte mycket av moster, men hennes berättelser finns kvar i minnet. Hon måste ha varit en mycket god berättare, samtidigt som själva innehållet fascinerade. Ofta handlade det om trolldom, skrömt och spökerier, självupplevda eller återgivna av någon annan.

Värmlänningen Petter Erlandsson och hans hustru Nisis Karin Persdotter.

Hennes verklighet var också den annorlunda och spännande. Hemmet i Mångbro var ett s.k. färdställe och kaffestuga, där förbifarande kunde stanna till och få sig något till livs. Signaturen ”Svenjoan” – Johan Svensson - har i Mora Tidning gett en målande bild av Nisis Karins kafé omkring förra sekelskiftet. Jag botaniserar här i hans artikel:

—” Trafiken på västra sidan av Siljan var på den tiden ganska livlig. Ordet biltrafik var inte ens uppfunnet, långt mindre buss- och lastbilstrafik. Men vissa tider, särskilt höst och vår, då timmerkörarna och kolkörarna kom dragande i långa rader till och från skogarna, var det ett rörligt liv på den slingrande landsvägen, och ännu mer på färdställena längs denna. —

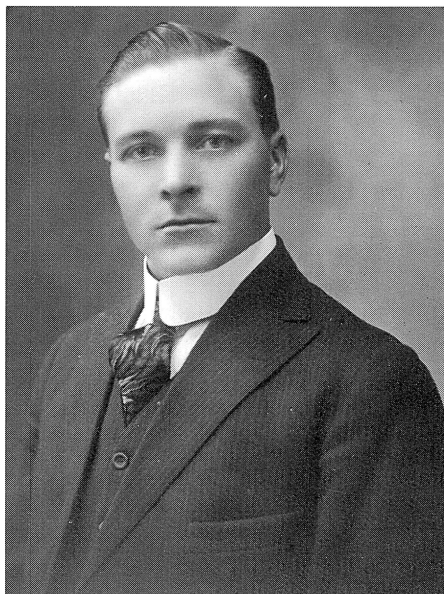
Vid färdstället i Mångbro stod hästar med sina skogsglass i en lång rad längs staketet mot gårdstjappen och mumsade på sitt hö. Leksandskarlar med vita yllestrumpor och skinnbyxor stramande kring benen gick knäande mot stugan med sina matspanner. De sparkade de spikbeslagna näverskorna mot farstuvkisten och klev in till Nisis Karin.

Det blåser en kall decembervind och snön yr kring knutarna, men inne i det rymliga köket är det varmt och skönt. Framme vid köksspisen står värdinnan, Nisis Karin, vänlig och lugn som vanligt, och ser till den stora kaffepannan. Det doftar av kaffe och nybakat vetebröd. Borta vid gavelfönstret sitter en ”kvänn-kall” (kvarngubbe) och doppar i kaffe. Han är vitpudrad från topp till tå, till och med den hängande mustaschen och de buskiga ögonbrynen har fått ett lätt stänk, och det garvade ansiktet verkar betydligt mildare. Malningen i den nybyggda tullkvarnen är klar, och nu tycker han sig ha råd med en kopp kaffe före hemresan till gamla Sold. Och det blir nog även två koppar, ty de kostar ändå bara 10 öre, 5 öre koppen. Med några tjocka, goda vetebröds-skivor till blir det ytterligare en femöring. För övrigt är utrymmet upptaget inne i stugan, där färdfolket, både långväga och från hemsocknen, sitter vid sin matsäck eller en kopp kaffe. Då och då kommer någon snöig individ med istappar i skägget in genom dörren för att tina upp sig och få litet varmt i mun.

Så mycket förstår var och en, att det måste vara både god vilja och tålmod för att hålla både kafé och färdstuga på den tiden. Och ändå gick det väl an, då det för det mesta var hyggligt och anständigt folk som kom. Men det kunde också vara motsatsen såsom då tattare och luffare kom pockande och gjorde sig hemtama. Detta var så mycket sämre som Nisis Karin för det mesta var hemma ensam med barnen, medan hennes man var i skogen. Ofta gick det dock bra, och det var sällan några farliga intermezzon inträffade inne i ”Hållstugan” i det, särskilt om sommaren, idylliska Mångbro.

I denna miljö i Mångbro, där den yttre världen drog fram på landsvägen som en film, och flottbåtar och bogserbåtar pustade fram på Siljan nedanför, där växte barn upp, barn som skulle bli kunnigt och duktigt folk. Det skulle bli sjökaptan, busskung, elektriker m.m.—”

Nu vill jag berätta om ytterligare en släkting som alltid har satt min fantasi i rörelse, nämligen en av Nisis Karin och Petters söner. Hans namn var Karl Erlandsson, född i Mångbro 1893 och mig veterligen den enda i min släkt som seglat jorden runt och varit med i två världskrig. Redan i unga år visade Karl ett stort intresse för båtar och sjön. Att göra båtar var det roligaste han visste, och då någon ångbåt passerade nere på Siljan sprang han raka vägen ner till stranden.

Karl Birger Erlandsson som emigrerade till Amerika.

Så fort han gått och läst för prästen var han redo att ge sig ut i världen. Sin första resa till sjöss gjorde han före fyllda 15 år. Föräldrarna hade fört en ojämn kamp mot sonens medfödda längtan till havet, men deras böner hade varit förgäves, och med stor ängslan lämnade de sin unge son att klara sig på egen hand. Han inregistrerades på sjömanshuset i Gävle år 1907, tog hyra där och kom sedan att fara vida omkring i världen.

Karl berättade sällan om sina resor, men några äventyr finns ändå nedtecknade. Under första världskriget seglade han under amerikansk flagg med ett fartyg

som förde krigskontraband och blev anfallet av en u-båt. Handelsfartyget hade kanoner, och en livlig skottväxling uppstod. Eftersom u-båten hade större skottvidd kom handelsfartyget till korta vid duellen, fick ta emot nio träffar och två män omkom. Den gången hade de alla varit sålda om inte en jagare kommit och tagit upp kampen mot u-båten, berättade Karl.

En annan gång hade deras båt lyckligt tagit sig över Atlanten och befann sig nära England, då Karl kände hur båten i nattmörkret passerade genom vrakspillorna efter ett fartyg som strax innan torpederats. Båten gick sakta genom spillorna med släckta lanternor. Man hörde nödrop från överlevande, men båten kunde inte förråda sig, utan måste fortsätta. Detta var ett av Karl kusligaste minnen.

Även under andra världskriget seglade Karl under amerikansk flagg. Han hade då, efter målmedvetna och energiska studier avancerat till sjökapten. Nisis Karin, nu över 80 år, vändades säkerligen många gånger då hon tänkte på sin son någonstans ute på havet. Många gånger hördes hon sucka: "*Måsäjv var Kal e i kvälld?*"

En dag kom så telegrammet från New York: —"Djupt beklagande få vi meddela, att Eder son Karl B. Erlandsson är rapporterad saknad vid fientligt aktion på havet. Var god bevara konfidentiellt".— Detta korta telegram, avsänt den 18 mars 1942 till anförvanter på Sollerön, var ett av många. Modern och syskonen hoppades dock, att Karl var tillfångatagen och att han fortfarande var i livet.

Men det skulle visa sig att Karls fartyg S/S Caribsea hade blivit torpederat. Fartyget seglade på en rutt från Santiago, Cuba till Norfolk, Virginia på USA:s ostkust. Det träffades den 11 mars 1942 av två torpeder, klövs mitt itu och sjönk på mindre än 3 minuter. Sju av den tjugoåtta man starka besättningen lyckades klamra sig fast vid vrakspillror och överleva efter tio timmar i havet. Karl hade blivit avlöst och befann sig i sin hytt. Han fick liksom de andra sin grav i havet intill Amerikas kust.

Med värdigt lugn mottog den åldriga modern den smärtsamma nyheten. Nisis Karin avled i november samma år. Några år senare meddelade Förenta Staternas Kongress, att Karl postumt tilldelats "The Mariner's Medal". Utmärkelsen är ett tacksamhetsbevis "för det största offer någon kan skänka ett land och ett högt ändamål".

Denna hjälte var alltså en av "*monas kusinär*", vars levnadsöde inte riktigt liknade vanliga solleröbors. Och nu undrar jag, som så många andra: "Varför lyssnade jag inte bättre till mors berättelser? Och varför skrev jag inte ner mer av allt jag fick mig berättat?"

Margit Andersson